

Шиловська О. М. Діагностика розвитку здатності молодшого школяра до дискурсивного конструювання досвіду // Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки : Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (18–19 червня 2021 р., м. Одеса). – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2021. – [140 с.] – С.43-47.

Шиловська О. М. кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії когнітивної психології Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України м. Київ, Україна

ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ЗДАТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ДО ДИСКУРСИВНОГО КОНСТРУЮВАННЯ ДОСВІДУ

Період молодшого шкільного віку відкриває широкі можливості для розвитку дитини. В зв'язку з переходом молодшого школяра до шкільного навчання, набуття ним нової соціальної ролі, значним розширенням кола і навичок спілкування на якісно новому рівні реалізується потенціал розвитку дитини як активного суб'єкта, що пізнає оточуючий світ і самого себе, особистості, яка набуває власний досвід проживання, переживання, усвідомлення життєвих подій.

Актуальність дослідження зумовлена новим підходом до вивчення психологічних особливостей молодшого шкільного віку, в основі якого лежить погляд на особистість як автора власного життя.

Вміння визначити мету не лише певного виду діяльності, але й життєвих етапів, здатність до саморозвитку, до можливості брати відповідальність за власне життя певним чином закладаються вже в молодшому шкільному віці. Саме на даному віковому етапі дитина під впливом соціокультурного середовища вчиться усвідомлювати не лише своє «Я», але й певні події власного життя.

Здатність до осмислення власного «Я» та індивідуального досвіду, як передумови формування здатності до конструювання в молодшому шкільному віці, на наш погляд, залежить від рівня розвитку когнітивної, емоційної та особистісної сфери. З нашої точки зору, саме своєчасна діагностика рівня розвитку перерахованих сфер та систематичне проведення розвивальної роботи на основі результатів діагностики, створюють засади для розвитку у дитини здатності «створювати» своє «Я», осмислювати, хоч і невеликий, але власний життєвий досвід. Зупинимось детальніше на особливостях розвитку та діагностики кожної з означених сфер.

Розглядаючи особливості когнітивного розвитку молодшого школяра, який би забезпечив умови для подальшого розвитку здатності дитини до конструювання досвіду, нам видається доцільним зупинитися на розвитку мовленнєвої компетенції дитини, розвитку уяви та мислення дитини.

Досліджуючи здатність молодшого школяра до дискурсивного конструювання досвіду, насамперед, варто звернути увагу на мовленнєвий розвиток дитини, який є головним інструментом, за допомогою якого вона

встановлює контакт із довкіллям, завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Процес формування й удосконалення навичок усного мовлення учнів початкових класів досить складний і спрямований на розвиток навичок говоріння, що включає роботу над побудовою як діалогічних, так і монологічних висловлювань. Розвиток у дитини вміння породжувати «Я-висловлювання», в яких відображається уявлення дитини про саму себе, навколишню дійсність і місце дитини у цій дійсності, особливості її взаємодії із соціумом, на наш погляд, є першим кроком у розвитку здатності до конструювання досвіду. В процесі породження таких «Я-висловлювань» відбувається перше осмислення дитиною власного «Я», системи взаємодії «Я-Інший», розкриваються уподобання, інтереси, схильності, ставлення дитини до подій, що відбуваються в її житті. Породження «Я-висловлювань» дає змогу дитині (спочатку за участі дорослого, ровесників, а далі і самостійно) усвідомлювати власні можливості, якості, власні межі в соціумі, фіксувати зміни власного «Я». Однак аналіз і усвідомлення власних «Я-висловлювань» потребують від молодшого школяра певного рівня розвитку мовленнєвих процесів і рефлексії, тому, на наш погляд, дітям першого, і навіть другого класу цей процес здійснити вкрай складно. Варто також звернути увагу на рівень розвитку зв'язного мовлення та словниковий запас дитини, оскільки це є вкрай важливим в процесі породження нею висловлювань, розповідей, історій тощо, що є важливою передумовою розвитку здатності до конструювання досвіду.

Однак, перш ніж дитина навчиться інтерпретувати, усвідомлювати і на цій основі конструювати щось нове, вона повинна вміти аналізувати, порівнювати, систематизувати, узагальнювати, робити певні логічні висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

У період молодшого шкільного віку відбувається перехід від наочно-образного до словесно-логічного, понятійного мислення. Таким чином, мислення молодшого школяра перебуває на переломному етапі розвитку. З одного боку мислення дитини конкретне, підпорядковується певним логічним принципам і пов'язане з безпосереднім спостереженням за реальною дійсністю, а з іншого, особливо на початку молодшого шкільного віку, дитині ще не доступне формально-логічне міркування. Оволодіваючи навчальною діяльністю, засвоюючи певні основи наукових знань, молодший школяр здобуває здатність аналізувати процес власних міркувань. Необхідність контролю та самоконтролю під час виконання завдання, самооцінки в навчальній діяльності створюють сприятливі умови для формування у молодших школярів здатності до планування, виконання дій подумки, формуючи внутрішній план дій.

Зауважимо також, що саме з розвитком мислення пов'язані важливі новоутворення молодшого шкільного віку, зокрема, внутрішнього плану дій та рефлексії, без розвитку яких у даному віці немає сенсу розглядати здатність дитини до дискурсивного конструювання досвіду.

I, нарешті, без розвитку уяви у молодших школярів, на наш погляд, процес конструювання певних життєвих подій взагалі неможливий. Оскільки дорослі, як правило, планують, осмислюють, щось змінюють, ставлять певні цілі і уявляють шляхи їх досягнення, маючи достатній життєвий досвід, чого не має дитина молодшого шкільного віку. Вона може лише уявляти, мріяти, але не конструювати щось на основі усвідомленого життєвого досвіду.

Незначний досвід і знання учнів перших та других класів обмежують їх уяву. Починаючи з третього класу можливості створення нових образів та уявлень зростає, а отже зростає здатність конструювати щось нове на основі набутого досвіду. Розвитку уяви в дітей молодшого шкільного віку сприяють ситуації незавершеності, стимулювання незалежності. Конформність дитини, жорсткі стереотипи, готовність до зміни точки зору під впливом авторитетних оточуючих (батьків, вчителів, друзів) перешкоджають розвитку уяви та, на наш погляд, гальмують розвиток здатності дитини самостійно ставити і вирішувати певні життєві задачі.

Таким чином, підбір підбір інструментарію при діагностиці когнітивної сфери молодшого школяра, з метою дослідження здатності дитини до дискурсивного конструювання досвіду, повинен бути спрямований на мовленнєвий розвиток, розвиток мислення дитини (зокрема, на вміння порівнювати, систематизувати, узагальнювати, робити певні логічні висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, критичність мислення, вміння робити власні висновки), сформованість внутрішнього плану дій та розвиток уяви.

Рефлексія, що активно розвивається як когнітивне і особистісне новоутворення в молодшому шкільному віці, дозволяє дитині не лише регулювати свої емоції та поведінку, але й більш адекватно та реалістично сприймати навколишню дійсність, формулювати і обґрунтовувати власні висловлювання. Крім того, розвиток рефлексії сприяє усвідомленню дитиною власного «Я», свого життєвого досвіду, будуванню власної «Я-концепції», і є однією з можливих передумов здатності до конструювання.

Розвиток рефлексії у молодшого школяра, насамперед, змінює пізнавальну діяльність, разом з тим змінюється їхнє ставлення до себе й до оточення, погляд на світ. Розвиток рефлексії змушує не просто переймати досвід від значимих дорослих, а й виробляти власну думку, власні погляди, уявлення про цінності та цінність власного «Я».

Таким чином, аналізуючи особистісну сферу молодшого школяра при дослідженні здатності дитини до дискурсивного конструювання досвіду варто зробити акцент на виявленні рівня розвитку рефлексії, і зокрема, на таких критеріях як здатність дитини до самоаналізу, вміння покладатися на адекватну самооцінку за умов дезорієнтуючих впливів, спроможність регулювати власну поведінку, співвідносячи її з очікуванням інших, наявність у дитини позитивного ставлення до себе, здатність поставити цілі на найближчу перспективу, здатність пошуку внутрішніх ресурсів для досягнення цілей.

Досліджуючи емоційний розвиток молодшого школяра, його складові, які обумовлюють розвиток здатності дитини до дискурсивного конструювання досвіду, нам видається доцільним зупинитися на: здатності усвідомлювати різні емоційні стани, здатності керувати власними емоціями, розвиток певної автономії від дорослих, як незалежності емоційного стану дитини від емоційних станів значимих дорослих, розвиток емоційної децентрації.

Емоційний розвиток дитини молодшого шкільного віку безпосередньо пов'язаний із зміною способу життя та розширення кола спілкування. На даному віковому періоді у дитини розвивається емоційна децентрація як здатність до відокремлення від власних емоційних переживань, до сприйняття емоцій та емоційного стану іншої людини. Розширені можливості спілкування дитини в групі однолітків переводить її на нову стадію емоційного розвитку, яка характеризується появою у дитини перших ознак здатності до емоційної децентрації.

Таким чином, емоційний розвиток дитини є важливим чинником розвитку здатності дитини до конструювання свого «Я» і власного досвіду і цьому контексті потребує ретельного вивчення.

Подальше дослідження ми плануємо зосередити на підборі надійних і валідних методик діагностики здатності дитини до конструювання досвіду, що відповідають віковим особливостям молодшого школяра.

Діагностика розвитку здатності молодшого школяра до дискурсивного конструювання досвіду

Здатність до осмислення власного «Я» та індивідуального досвіду, як передумови формування здатності до конструювання в молодшому шкільному віці, на наш погляд, залежить від рівня розвитку когнітивної, емоційної та особистісної сфери. В якості умов розвитку здатності дитини до конструювання досвіду видається доцільним зупинитися на розвитку мовленнєвої компетенції дитини, розвитку уяви та мислення дитини.

Емоційний розвиток дитини є важливим чинником розвитку здатності дитини до конструювання свого «Я» і власного досвіду.

Конструювання досвіду, молодші школярі, уява, мислення, емоції,

Diagnosis of the development of the ability of a junior student to discursive construction of experience

The ability to comprehend one's own "I" and individual experience as a prerequisite for the formation of the ability to design in early school age, in our opinion, depends on the level of development of the cognitive, emotional and personal spheres. As a condition for the development of the child's ability to construct experience, it seems appropriate to focus on the development of the child's speech competence, development of imagination and thinking of the child.

The emotional development of the child is an important factor in the development of the child's ability to construct his "I" and his own experience.

Construction of experience, junior high school students, imagination, thinking, emotions,